

I CAN SEE NO REVOLUTION
Nicolae Comănescu

Nicolae Comănescu și Revoluția

Pentru Nicolae Comănescu revoluția înseamnă să dai cu petul în asfalt zile în șir, până rămâi fără voce și scoți doar sunete găjâite de tabagist înrăit. Dar și să ai parte de acțiune ca în filme, cum i s-a întâmplat lui Comănescu la Revoluția din '89, când își făcea stagiul în armată, lângă aeroportul din Craiova. Atunci a săpat tranșee, a mers târâș pe burtă și pe coate ca un Rambo de meserie și ca niciodată la instrucție. O noapte întreagă a împușcat teroriști invizibili. Dimineața a văzut că i s-a ordonat să tragă spre un gard de beton, din care acum curgeau bucățile. Inamicul nu l-a văzut și nici nu l-a simțit, dar, la lumina zilei, a realizat că s-a tras și asupra lui, iar gloanțele s-au înfipt în brazii din spate.

I can see no revolution este un proiect care urmărește cea mai recentă perioadă de creație din opera lui Nicolae Comănescu. Publicul român a avut ocazia să vadă doar o serie din aceste lucrări, o altă parte fiind expusă la Galeria Petra Nostheide-Eycke, din Düsseldorf. Comănescu nu s-a considerat niciodată un artist activist, dar, ca persoană privată, a ieșit de fiecare dată în stradă pentru a se face auzit. La o privire mai atentă a lucrărilor sale, *Revoluția* este un subiect sensibil și puternic legat de viața sa personală, care s-a manifestat în pictura sa atunci când vloga revoluționară a celor mai mulți murise, iar idealurile înălțătoare se mai azeau doar seara la bere.

În 2013, am început să lucrez la disertația mea¹ și mi-am ales ca studiu de caz biografia lui Nicolae Comănescu. Situația se prezenta astfel: artistul făcea referire la prietenii, viața și familia lui, însă într-un discurs subtil și autoironic prezent², dar mai greu de înțeles pentru un neavizat. Cercetarea mea a presupus nenumărate întâlniri și interviuri în care Comănescu vorbea prea puțin despre aspectele personale ale existenței sale. Făcea în schimb referire la un subiect de importanță majoră pentru el: Revoluția. Fără să fie revoluționar de carieră, părea că a fost mereu acolo când oamenii ieșiseră în stradă să-și exprime nemulțumirea. Acest parcurs a fost pentru Comănescu conștientizarea faptului că adevărul, sensul și valoarea din timpul unei revoluții, oricare ar fi ea și oriunde s-ar întâmpla, sfârșesc prin a se transforma în zgomot de fond, în tricouri cu Che Guevara și în alte motive decorative.

Istoria participării lui Nicolae la revoluții începe cu revolta muncitorilor din Brașov, din 1987, unde s-a nimerit să fie ca să-și serbeze ziua cu sora lui și colegii ei studenți. A ieșit dimineața să arunce gunoiul, dar a abandonat rapid găleata și s-a trezit că urmărește o zi întreagă șuvoiul de oameni care protestau pentru prima dată împotriva comunismului. De protestatari bătuți nu-și amintește, dar a văzut cum mulțimea bestializată înșfacă pe sus un milițian și cum se împart în jur, ca timbrele, bucăți din uniforma omului. Și cum un copil a ieșit din învălmășeală cu un chipiu prea mare pe cap.

1. Lucrare finalizată în 2015, care urmărește o perspectivă teoretic-critică asupra biografiei artistice și asupra modificărilor care se produc în contemporaneitate în acest gen istoriografic, având ca studiu de caz biografia (necrisă) a lui Nicolae Comănescu.
2. Se pare că foarte puțini vizitatori s-au prins că într-o pânză de mari dimensiuni, cu un peisaj urban răsturnat, expusă la MNAC, Comănescu a inserat mesajul: „Mă doare în pulă ca pe șoarece în siloz”.

Povestea continuă cu Revoluția din 1989, care îl găsește pe Comănescu în armată, cu două luni înainte de finalizarea stagiului militar, când viața de soldat devenise în sfârșit frumoasă pentru că lucra în ghereta lui și le vindea celorlalți militari savarine, amandine și țigări Carpați de Timișoara. A trebuit să lase chioșcul de o parte și să devină peste noapte soldat profesionist. La început s-a zvonit în unitate că se va declanșa un război civil și că vor merge în Timișoara să împuște civili. Zvonuri care nu s-au adevărat. După aceea, s-a aflat că armata e de partea revoluționarilor și că trebuie să apere populația de teroriști. Au urmat câteva zile de groază în care a săpat șanțuri și s-a pregătit de un potențial atac al unor inamici invizibili. Într-o noapte s-a tras înspre gardul de beton al unității până în zori. Pe lumină, a văzut că bucăți din zid se prăbușiseră, și a înțeles că s-a tras asupra lui și a celorlalți camarazi. Gloanțele inamicilor invizibili se înfipseaseră în brazii din spatetele lor, iar de asta și-a dat seama singur, fără prea multe explicații din partea superiorilor săi.

Următoarea Revoltă a văzut-o la Moscova, în august 1991³. S-a nimerit întâmplător când oamenii se pregăteau de atac ca un mușuroi de furnici: ici, șiruri de voluntari trecându-se pe liste, colo femei cu oale de sarmale și provizii. Comănescu a vrut și el să participe, să se alăture demonstranților, dar i s-a zis că a avut ocazia să-și frângă gâtul în România, la Revoluția din '89 și că poate doar să împartă manifeste în drum spre casă. Mai târziu a aflat că l-a ratat pe Boris Elțin urcat pe tanc și adorat de popor. Dar și că opoziția, GKCHP⁴, pregătise o contraofensivă, eliberând închisorile și comandând 250 000 de cătușe și 300 000 de formulare pentru arestări. Nimic din această istorie nu a fost prezentă în niciun fel în opera lui Comănescu până în 2010. Nicolae vorbea despre opiniile sale politice, se exprima în discuțiile cu prietenii și comenta virulent pe Facebook, dar nu se considera un artist activist. I se părea că Revoluția e un moment dur, despre care nu se poate vorbi oricum. Prima lucrare cu subiectul ăsta a fost o serigrafie din 2010 *Mediterranean Travel Agency* (p. 1), o operă de sertar, puțin cunoscută. Era reacția lui la violențele protestelor din Grecia, în care polițiștii omorâseră un copil. Nu participarea directă la eveniment, ci mai degrabă observarea lui, de pe margine, din fața ecranului de televizor, îl transformase pe Nicolae din participant în artist revoluționar. Dar Revoluția nu era încă subiectul lui Comănescu. În 2012, în timpul unei rezidențe în Düsseldorf, artistul picta pe un perete întreg portretul lui Adrian Năstase, sub care scria: *I can see no Revolution*. Așa i se părea privind din afară, atunci când se uita la România dinspre Germania.

În 2014 Nicolae lucra în același timp la două expoziții: *SAMBAdy must dye in this CITY* și *I can see no revolution*. Primul proiect era expus în România, al doilea în Germania. În *SAMBA*, Comănescu înfățișa liniștea dinaintea unei furtuni și amâna discuția despre Revoluție:

3. Este vorba despre pușcul din 1991, în care Rusia se desparte oficial de structura muribundă a U.R.S.S., iar Boris Elțin devine primul președinte ales democratic.

4. Inițialele Comitetului de Stat pentru Situații de Urgență, un grup de lideri politici și ofițeri KGB care au încercat o lovitură de stat împotriva lui Mihai Gorbaciov.

Cine ține supărare (p. 88-89), urmat de replica: *Ai în pula mea răbdare* (p. 90). În expoziția *I can see no revolution* din Düsseldorf, de la Galeria Petra Nostheide-Eyckke, Comănescu răbufnește și elimină toate tensiunile acumulate. Pe fondul unor pereți gri, el desenează o istorie a oprimării și a revoltei, peste care atașează pânze-instantanee cu picturi abstracte ale violenței protestelor. Cele două tabere se înclătează într-o luptă inegală: poliția are puterea, protestatarii au cuvântul: *Să nu uiți, Darie* stă scris pe unul dintre ziduri.

În 2015, Revoluția devine în sfârșit un subiect major în opera lui Comănescu. Violența pregnantă și vocea răspicată a operelor din Düsseldorf capătă aici o codificare suplimentară. Lucrările devin din ce în ce mai abstracte, iar bătăile între protestatari și poliție abia se ghicesc sub stratul de culoare. Cine mai are timp să vorbească despre revoluții și revolte? Și în ce fel? Comănescu își începe proiectul *Ordeful, mezanplasul și harneala* cu un performance: transformă pânzele în mușamale și le taie la dimensiunea fețelor de masă din barul lui preferat. Și își imaginează supliciul suprem: oferă pictura lui prețioasă „degustătorilor” (de regulă, e atinsă numai de el și de oamenii cu fețișuri tactile dați afară din muzee). Apoi își imaginează: cum oamenii vor sorbi zemuri și cum se vor prelinge ketchup, muștar și maioneză din shaormacudetoate pe lucrările-mușamale. La final, își vor stinge pe ele chiar țigara din care au tras după masă.

După ce îi lasă pe oameni să-i atingă lucrările, să mănânce pe ele și chiar să intervină cu desene peste pictură, dacă au chef, Comănescu fotografiază și documentează acest proces. Surpriză: violența nu se produce. Pe acrilicele lui de (prea) bună calitate nu se lipește scamă, niciun fir de praf, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

După ce le trece prin baia de mulțime a restaurantelor, barurilor și cafenelelor, schimbă perspectiva asupra lucrării de sub farfuria cu ciorbă, cu perspectiva din cubul alb al galeriei. Comănescu îi invită în expoziție pe cei care au mâncat și au băut să vadă dacă revoluția se mai zărește încă. Nici pentru el nu mai e simplu răspunsul *I can see no revolution...*

Ioana Marinescu

Nicolae Comănescu and the Revolution

For Nicolae Comănescu, revolution means banging a plastic jug against the sidewalk for days on end, until you've no voice left in you, and the only sound you can make resembles a heavy smoker's hoarse croaks. But it also means being smack in the middle of it all, like in the movies, and that's how it happened to Comănescu during the '89 Revolution, while he was serving in the military, near the Craiova airport. Back then, he dug trenches, he crawled like a genuine Rambo, and like never before, to train. For an entire night, he shot at invisible terrorists. At dawn, what he saw was a concrete wall, now in tatters, that he'd been ordered to shoot at. He neither saw nor felt the enemy, but, in daylight, he realised he'd also been shot at, and that those bullets had gotten lodged in the fir trees behind him.

I can see no revolution is a project that follows the most recent cycle of creation in Nicolae Comănescu's work. Romanian audiences only had the chance to see part of these works, another part having been shown at the Petra Nostheide-Eycke Gallery, in Düsseldorf. Comănescu never thought of himself as an activist artist, but, on his own time, he took to the streets each time, to get his voice heard. Taking a closer look at his works, the Revolution is a sensitive subject, deeply connected to his personal life, which emerged in his painting when most people's revolutionary spirit had withered, and uplifting ideals were only spoken of over beer, in the evenings.

In 2013, I started work on my MA thesis¹, and I undertook a caste study on Nicolae Comănescu's biography. The context was as follows: the artist would refer to his friends, his life and family, but in a subtle and self-deprecating manner, present² but harder to decypher for the untrained eye. My research involved countless meetings and interviews, in which Comănescu would talk only briefly about the personal aspects of his existence. He would, however, refer to a subject very personal to him: the Revolution. Without being a professional revolutionary, he seemed to always be around when people flooded the streets to voice their dissatisfaction. This course of action caused Comănescu to become aware of the fact that truth, sense and value during a revolution, no matter what it is, or where it takes place, end up merging into noise, into Che Guevara T-shirts and other decorative fluff.

Nicolae's history of taking part in revolution starts with the worker's riot in Braşov, in 1987, where he was coincidentally celebrating his birthday with his sister and her student friends. He went out in the morning to take out the trash, but he quickly discarded his trash bin and found himself following the crowd for an entire day, people who were protesting against Communism for the first time. He doesn't recall protesters being beaten up, but he did see the enraged mob sweep a policeman off his feet and how pieces of the man's uniform were

1. Paper finished in 2015, following a theoretical-critical perspective on artistic biography, an outlook on the contemporary modifications occurring in this genre, with a particular look at the (unwritten) biography of Nicolae Comănescu.
2. It seems very few visitors caught on to the fact that in a large canvas depicting a flipped urban landscape, shown at MNAC, Comănescu inserted the message: *Mă doare în pulă ca pe șoarece în siloz - I give less of a shit than a starving mouse.*

flying around, like stamps. And how, from it all, emerged a child, with a hat a few sizes too big for his head.

The story continues, with the 1989 Revolution, which finds Comănescu in the army, two months before finishing his service, when his life as a soldier had finally turned rosy, because he was now working in his military booth, selling cakes and Carpați cigarettes from Timișoara to his colleagues. He had to leave his booth and become a professional soldier overnight. At first, there was a rumour in his camp that there will be a civil war, that they will have to go to Timișoara to shoot civilians. Rumours that never came true. Afterwards, they found out that the Army was siding with the Revolution, but that they have to defend the people from terrorists. The following days were terror, digging trenches and preparing for a hypothetical attack from invisible enemies. One night, he shot at the concrete wall of the camp, until dawn. Come daylight, he saw pieces of it had come off, and he understood that he, too, and his fellow soldiers, had been shot at. The invisible enemies' bullets were firmly lodged in the fir trees behind them, and this he could piece together on his own, with no help from his superiors.

The next revolt he caught in Moscow, in August 1991³. He happened to be there when people were preparing to attack, like an angry anthill: rows of volunteers enlisting, women with pots of sarmale and supplies. Comănescu also wanted to join them, to participate alongside the rioters, but he was told that he'd already had his chance to break his neck in Romania, during the '89 Revolution, and that all he could do was hand out flyers, on his way home. Later, he would find out he just missed Boris Yeltsin on the tank, acclaimed by his people. But also that the opposition, GKCHP⁴, had prepared a counterstrike, emptying prisons and ordering 250 000 pairs of handcuffs and 300 000 arrest warrants.

None of this irony shone through in Comănescu's work, until 2010. Nicolae would speak of his political opinions, he would rant to his friends and ramble on Facebook, but he would still not think of himself as an activist artist. He thought the Revolution was a grim moment, unspeakable. His first work on this topic was an engraving in 2010, Mediterranean Travel Agency (p. 1), a hidden work, almost unknown. It was his reaction to the violent protests in Greece, in which policemen had killed a child. It wasn't the direct participation in this event, but, rather, watching it from the sidelines, that turned Comănescu from an active party into a revolutionary artist. But Revolution was not yet Comănescu's subject. In 2012, during a residency in Düsseldorf, the artist painted Adrian Năstase's portrait, enlarged on a wall, captioning it with *I can see no Revolution*. This is how it seemed, from the outside looking in, when he looked at Romania from Germany.

3. It's about the 1991 putsch, where Russia officially splits from the dying structure of the SSSR, and Boris Yeltsin becomes the first democratically elected president.

4. The initials for the State Committee for Emergency Situations, a group of political leaders and KGB heads who tried a coup d'etat against Mihail Gorbachov.

In 2014, Nicolae was working on two shows simultaneously: *SAMBAdy must dye in this CITY* and *I can see no revolution*. The first one was to be displayed in Romania, the second in Germany. In SAMBA, Comănescu depicted the calm before the storm, delaying talks of Revolution: *Cine ține supărare - (He who holds a grudge)* (p. 88-89), followed by *Ai în pula mea răbdare (Have some fucking patience)* (p. 90)zz. In the show *I can see no revolution* in Düsseldorf, at the Petra Nostheide-Eycke Gallery, Comănescu blows up, releasing all the pent-up pressure. On gray walls, he draws a history of oppression and revolt, and then overlaps canvas-snapshots of abstractly painted protest violence. The two sides clash in an uneven fight: the police has the power, the protesters have the voice: *'Don't forget, Darie'* is written on one of the walls.

In 2015, the Revolution finally becomes a major topic in Comănescu's work. The distinct violence and loud voice of the Düsseldorf pieces gains a new encoding. The works become more and more abstract, and the clashes between police and protesters can barely be seen from under the layers of paint. Who has time to speak of revolutions and riots? And how? Comănescu starts his *Ordeful, mezanplasul și harnaala* (The starter, the spot and the pun), project that has taken off a performance: he turns canvases into tablecloths cutting them to fit the tables in his favourite bar. And he imagines the ultimate ordeal: he offers up his precious painting to 'tasters' (normally, it would only be touched by him, and people with touch fetishes being kicked out of museums). Then, he envisions: how people will sip their drink, how they will drip ketchup, mustard and mayo from the shaormawitheverything on these tablecloth-works. By the end, they might even put their cigarette out on them.

While allowing people touch his works, eat on them and even add drawings if they feel like it, Comănescu photographs and documents this process. Surprise: violence does not occur. On his (too) good quality acrylics not a stain remains, not a speck of dust, as if nothing ever happened. After having immersed them in the crowds of bars, restaurants and cafes, he trades the outlook on the work from under the bowl of soup, for the outlook from the white cube of the art gallery.

Comănescu invites all those who wined and dined to come to his show and see whether the revolution is still visible. The *I can see no revolution answer* has stopped being so clear-cut, even for him...

Ioana Marinescu

